

UOT 373.1

G.N.Hacıyeva

*Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universiteti
qyulshan.qadzhiyeva@mail.ru*

ALİ PEDAQOJİ MƏKTƏBLƏRDƏ BİOLOGİYANIN TƏDRİSİ METODİKASI FƏNNİNİN ÖYRƏDİLMƏSİ ÜZRƏ İŞİN MƏQSƏD VƏ VƏZİFƏLƏRİ

Açar sözlər: məqsəd, vəzifə, tələblər, təhsil, tələbə, metodika, ali pedaqoji məktəb, biologiyanın tədrisi metodikası, tədqiqat

Ali pedaqoji məktəblərdə biologiyanın tədrisi metodikası fənninin məqsədi həmin fənnin öyrədilməsində yeni metod və formaların sistemli tətbiqi modelini hazırlamaq, biologiya müəllimi hazırlığının yüksəldilməsi üçün tələbələrin elmi-psixoloji, pedaqoji, metodiki biliklərinin inkişafına nail olmaqdır. Biologiyanın tədrisi metodikası fənninin vəzifələri müəllimlərin müasir tələblərə cavab verən pedaqoji kadrlar, çevik təfəkkürlü, dövlətin təhsil siyasəti baxımından həm nəzəri, həm də praktik cəhətdən yüksək peşəkar səviyyəli yaradıcı mütəxəssislər kimi hazırlanması üçün tədris mühitinin yaradılmasından və elmi-metodik cəhətdən təmin edilməsindən ibarətdir.

G.H.Гаджиева

ЦЕЛИ И ОБЯЗАННОСТИ ПРЕДМЕТА МЕТОДИКИ ПРЕПОДАВАНИЯ БИОЛОГИИ В ВЫСШИХ УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЯХ

Ключевые слова: цель, задачи, требования, образование, студент, методика, высшая педагогическая школа, методика обучения биологии, исследование

В высших педагогических учебных заведениях цель предмета методики преподавания биологии состоит из разработки модели системного применения новых методов и форм обучения данного курса, развития научно-психологических, педагогических, методических знаний студентов и, таким образом, повышения уровня подготовки учителей биологии. Задачами предмета методики преподавания биологии являются формирование учебной среды и научно-методическое обеспечение подготовки учителей как педагогических кадров, отвечающих современным требованиям, творческих специалистов с гибким мышлением и высоким профессиональным уровнем, соответствующих государственной образовательной политике как с теоретического, так и практического аспектов.

G.N.Hacıyeva

AIMS AND OBJECTIVES OF TEACHING THE METHODOLOGY OF TEACHING BIOLOGY IN HIGHER PEDAGOGICAL SCHOOLS

Keywords: *goal, objectives, requirements, education, student, methodology higher, pedagogical, school, methodology of teaching biology, research*

The aim of the teaching methodology of biology in higher pedagogical schools is to develop the systematic application of new methods and forms in teaching the subject and to develop the students' scientific-psychological, pedagogical and methodological knowledge to improve the teaching of biology. Tasks of the teaching methodology of biology consist of the creation and scientifically-methodical provision of the teaching environment for the teaching of a pedagogical staff meeting modern requirements, flexible thinking, as well as theoretical and practical, as well as creative professionals in the educational policy of the state.

Pedaqoji ədəbiyyatda müxtəlif cür izah edilsə də, mahiyyət etibarilə “metodika” sözü qədim yunan sözü olub, “tədqiqat yolu”, “dərketmə qabiliyyəti”, təlim üsullarının məcmusu, elm, əşyalar və hadisələr haqqında yeni biliklərin toplanmasına yönəlmiş tədqiqat fəaliyyətidir. Elmin əsas funksiyası tədqiqat aparmaqdır. Təlimin nəzəriyyəsi və praktikası, şagirdin tərbiyyəsi və inkişafı biologiyanın tədrisi metodikasının tədqiqat obyektidir.

Didaktikadan fərqli olaraq biologiyanın tədrisi metodikasının biologiya elminin quruluşu, tərkibi və tədris fənlərindən təşkil olunmuş spesifik xüsusiyyətləri vardır. Biologiyanın tədrisi metodikası hadisə və proseslərə aid qanunları, orta məktəbdə biologiyanın tədrisini öyrədir. Bununla yanaşı, o, biologiya, psixologiya, pedaqogika, etika, estetika və başqa elmlərə də inteqrasiya edir.

Biologiyanın tədrisi metodikasının predmetinə orta məktəbdə biologiyanın tədrisi prosesi, onun metodları, vəzifələri, yolları və üsulları daxildir. Elmin predmeti dedikdə, onun öz obyektindən ayırd etdiyi, seçdiyi cəhətlərə hansı baxımdan, hansı nəzəri və ya praktik aspektlərdən yanaşması nəzərdə tutulur.

Orta məktəbdə biologiyanın təlimi çətin, çoxşaxəli pedaqoji sahədir. Bu, biologiyanın tədrisi prosesində meydana çıxan qanun, qanunauyğunluqlar, şagirdlərin təhsili, tərbiyyəsi və inkişafı arasındakı əlaqələri, şagirdlərin öyrənmə şəraitini araşdırır. Biologiyanın tədrisi metodikası – biologiyanın tərkib strukturunun müəyyən edilməsi vacib olan bilik və bacarıqlarla əlaqədar pedaqoji sahəsidir. Bu metod, məqsəd, vasitələr, tədris prosesinin formalarını və onun nəticələrini əks etdirir. Bu da davranış qaydalarını və qarşılıqlı fəaliyyətdə olan subyektləri – müəllim və tələbəni xarakterizə edir.

Biologiyanın tədrisi metodikası bir tədris fənni kimi orta məktəbdə

biologiya müəllimi hazırlanması üçün birinci dərəcəli əhəmiyyətə malikdir.

Bu fənnin tədrisi prosesində tələbələrdə professional bilik və bacarıqlar formalaşır. Onlar dərslər demək bacarığına malik olurlar.

“Biologiyanın tədrisi metodikası” pedaqoji fənn olaraq ümumtəhsil məktəblərində bu fənnin təlimi prosesini öyrənir və onu təkmilləşdirir, məktəbin təlim-tərbiyə sistemində biologiya təliminin məzmununu müəyyən edir. Təlim üçün seçilən materialı və həmin materialın hansı yaş mərhələsində verilməsini müəyyənləşdirir, “nəyi, harada, necə təlim etmək” sualına cavab verir.

Metodika nəzəriyyədir, təlim etmək isə təcrübədir. Nəzəriyyə təcrübənin rolunu işıqlandırdığı kimi, biologiyanın təlimi metodikası da təlim prosesini işıqlandırır və ona istiqamət verir. Biologiyanın tədrisi metodikasının əsasını biologiya elmi təşkil edir.

“Biologiyanın tədrisi metodikası” fənninin məqsədini pedaqoji prosesin ən zəruri anlayış və qanunauyğunluqları haqqında ümumi biliyə, peşə fəaliyyəti bacarığına və təhsil sahəsindəki yenilikləri, innovasiyaları, texnologiyaları təlim prosesində səmərəli tətbiqinə həm nəzəri, həm də praktik cəhətdən hazır olan, dünya pedaqoji fikrinin dəyər statusu qazanmış nümunələrini, təhsil-tərbiyə təcrübəsini öyrənən və təbliğ edən yüksəkixtisaslı biologiya müəllimi üzrə kadrların hazırlanması təşkil edir.

Pedaqoji irsin, təhsil-tərbiyə təcrübəsinin öyrənilməsində əsas məqsəd dünyanın müxtəlif ölkələrinin pedaqoji irsindəki ümumi kökləri aşkar etməkdən, pedaqoji ideyaların və pedaqoji təcrübənin transmilli və ümumbəşəri məzmununu üzə çıxarmaq, ən qədim dövrdən bu günə qədər müxtəlif ölkələrdə pedaqoji biliklərin və məktəb təcrübəsinin inkişaf dinamikasını müəyyənləşdirmək, gənc nəslin tərbiyəsi və təhsilinin tarixi təcrübəsini dünya miqyasında təhsil-tərbiyənin müasir problemlərinin həlli baxımından təhlil etmək, təhsil-tərbiyə nəzəriyyəsi və təcrübəsini formalaşdıran iqtisadi, sosial-siyasi amilləri təhlil etməyi öyrətməkdən ibarətdir.

Bu baxımdan ali pedaqoji məktəblərdə biologiyanın tədrisi metodikası fənninin məqsədi həmin fənnin öyrədilməsində yeni metod və formaların sistemli tətbiqinin modelini hazırlamaq, onu reallaşdırmaq biologiya müəllimi hazırlığının yüksəldilməsi üçün tələbələrin intellektual elmi-psixoloji, pedaqoji, metodiki biliklərinin inkişafına nail olmaqdır.

Biologiyanın tədrisi metodikası təhsilin məqsədini, “Biologiya” fənninin tərkibini və onun prinsiplərini müəyyən edir.

Təhsilin məqsədi cəmiyyətin inkişaf xarakterindən, mədəniyyətin inkişaf səviyyəsindən, maariflənmə və tərbiyənin bütün sistemlərindən asılıdır. Məqsədlərdən vəzifələr yaranır. Bu vəzifələrin həlli bacarıq və biliklərə yiyələnməklə ətraf aləmə dəyərli münasibət bəsləməyə gətirib çıxarır.

Məqsəd dedikdə, başlıca səylərin yönəldiyi nəticəyə çatmaq istəyi, yaxud hər hansı fəaliyyətin son nəticəsinin təsəvvürə gətirilməsidir. Hal-hazırda ali məktəblərdə biologiyanın tədrisi metodikasının məqsədi kimya, fizika, coğrafiya fənlərində olduğu kimi, dərsliklərdə, elmi metodiki ədəbiyyatda aydın şəkildə təsvir olunmuşdur.

Bu məqsədlər aşağıdakı şəkildə formalaşdırılır:

- ümumiləşdirilmiş formada biologiyanın tədrisi metodikasına əsaslanan baza biliklərə yiyələnmək;
- müxtəlif təhsil sistemində biologiyadan verilmiş inteqrasiyalı dərslər ilə tanış olmaq;
- ümumtəhsil sistemində təlim tərbiyə prosesinin forma və metodları haqqında anlayışları inkişaf etdirmək;
- dərslər və ekskursiyalar sisteminin tətbiqi ilə əlaqədar bacarıqları öyrətmək;
- məktəb nümayişetdirmə və laborator eksperimentin keçirilməsi ilə əlaqədar metodik vərdişləri təmin etmək;
- müxtəlif dərslər və tədris proqramının konsepsiyasını analiz etmə vərdişlərini formalaşdırmaq, tədrisdə əyaniliyi təmin edən tədris vəsaitlərini hazırlamaq.

Eyni zamanda ali məktəb biologiya kursunun təlimi məqsədlərinin işlənib hazırlanmasında dörd əsas tələb nəzərə alınmalıdır:

Birincisi, məqsəd yetişməkdə olan nəslin təhsili, mənəvi tərbiyəsi və inkişafı, vətənpərvərlik və elmi dünyagörüşünün təşəkkülü, təfəkkürünün, idrak fəallığının, müstəqilliyinin və maraqlarının yaradılmasında əsas rol oynamalıdır.

İkincisi, məqsəd məktəb biologiya kursunun məzmunundan irəli gəlməlidir. Biologiyanın təlimi qarşısında həmin kursun məzmununa cavab verməyən məqsədlər qoymaq nəinki faydasızdır, həm də zərərli, çünki bu, təlimin başlıca məsələlərinin həllinə mane ola bilər.

Üçüncüsü, məqsəd şagirdlərin gücünə müvafiq olmalıdır. Şagirdlərin gücünə müvafiqlik o deməkdir ki, məktəblilər irəli sürülən məqsədlərə nail ola bilər, həm də bu nailiyyət onların zehni inkişafını təmin edir. Tələbat müəyyən edilərkən təkcə tələbələrin idrak qabiliyyəti və biologiyanın təliminə ayrılmış vaxt deyil, həm də metodikanın inkişaf səviyyəsi və dərs prosesinin vəsaitlərlə təchiz edilməsi nəzərdə tutulur. Hazırda Respublika məktəblərinin ixtiyarında biologiyaya dair rəngarəng təlim vasitələri vardır. Metodikaya və təlim avadanlığına, şagirdlərin bilik səviyyəsi və müəllimlərinin hazırlığının inkişafı ilə əlaqədar biologiya təliminə olan konkret tələblər daha da artmışdır.

Dördüncüsü, dərslərdə müxtəlif inkişafa və qabiliyyətə malik olan məktəblilərin məqsədlərini fərdiləşdirmək lazımdır. Bu, geridə qalan məktəblilərin təfəkkür və nitqinin inkişafına intensiv surətdə istiqamət verib,

biologiyaya xüsusi maraq göstərən istedadlı məktəblilərin tələbatını təmin etməkdə özünü göstərə bilər. Biologiyaya dair sinifdənkənar işlər də təlimin fərdiləşdirilməsi üçün daha geniş imkanlar yarada bilər.

Məktəb biologiyası ümumi təhsil sistemində tələbənin vacib bir sahə kimi qarşısında aşağıdakı məqsədləri qoymuşdur:

- canlı təbiət, onun öyrənilməsinin ümumi metodları, tədris bacarıqları haqqında biliklərə yiyələnməsi;

- dünyanın elmi şəklinin bu biliklər əsasında formalaşdırılması;

- insanın fiziki və mənəvi sağlamlığını qorumağa malik olan gigiyenik tərbiyənin sağlam həyat tərzinə uyğun formalaşdırılması;

- bioloji qanunauyğunluqları bilən insanlarda ekoloji savadın formalaşması, canlı orqanizmlər əsasında əlaqənin yaradılmasını;

- təbiət və cəmiyyətlə harmonik münasibətlərin yaranması;

- cəmiyyətin təhsil sistemində humanitarlaşdırma, texnologiyalaşdırma və informasiyalaşdırmasının təmin olunması;

- müasir dövrdə mənəvi və maddi dəyərlərin müəyyənləşdirilməsi;

- tələbələrə təbii elmi bacarıqların çatdırılması;

- məktəb bioloji təhsilin modernizə edilməsi, biologiya sahəsində elm və praktikanın müasir nailiyyətləri.

Müasir dövrdə metodika öz üzərinə aşağıdakı funksiyaları götürür:

- ixtisaslaşmış tədris proqramının müxtəlif sahələrinin öyrənilməsi zamanı tələbələrin bilik və bacarıqlarının inteqrasiyası;

- davamlı təhsil sistemində tələbəyə fərdi təhsil trayektoriyasının tərtib olunmasında yardım edilməsi.

Bu verilmiş yeni tapşırıqlar biologiyanın tədrisində çox böyük və ayrıca tədqiqatçılıq tələb edir.

Biologiyanın tədrisi metodikası haqqında danışırlarkən yalnız yeni məqsədlərin tərtib olunması ilə kifayətlənmək olmaz, şəxsiyyətin hərtərəfli inkişafı üçün psixoloji-metodiki yanaşma təhsil sistemində əsas mərhələlərdən biridir. Seçilmiş metodoloji istiqamətlər biologiyanın tədrisinin nəzəriyyə və metodikasında xüsusi təhsil sahəsi kimi baxılır.

Bu gün dünyanın, demək olar ki, əksər ölkələri gənc nəslin tərbiyəsi və təhsili sahəsində eyni məsələlərin həllini qarşıya qoymuşdur. Böyüyen nəslin təhsili və tərbiyəsinin yeni pedaqoji paradimalarını dövrün reallığına çevirməyi bacaran kadrların hazırlanması da bu fənnin qarşısında duran vəzifələrdəndir.

ƏDƏBİYYAT

1. *Babayev M., Hüseyinov Ə., Məcidov M.* Biologiyanın tədrisi metodikasından mühazirələr. Bakı: BDU, 1998, 134 s.
2. *Əmirov M.* Ümumtəhsil məktəblərində tarixin fəal-interaktiv təlimi metodikası. Bakı: ADPU, 2014, 648 s.
3. *Hacıyeva H., Məhərrəmov Ə.* Ətraf aləmlə tanışlığın tədrisi metodikası. Bakı: Araz, 2006, 163 s.
4. *Hacıyeva H.M., Məhərrəmov Ə.M.* Ətraf aləmlə tanışlıq: Ali məktəblər üçün dərslik. Bakı, ADPU, 2003, 227 s.
5. *Hacıyeva H.M., Abdullayeva T.Q., İbrahimova X.Q.* Biologiyadan laboratoriya və praktik işlərin fəal təlim metodları ilə təşkili: VI-VII siniflər üçün dərs vəsaiti. Bakı, 2004, 153 s.